

Wie was de landschapsarchitect van Den Alerdinck bij Heino

Lucia Albers

Het dubbeldikke nummer van het Cascade Bulletin (nr 2, dec. 1991) biedt diverse artikelen om nader op in te gaan.

Het eerste artikel, over de tuinarchitect Blom of Blum, die werkte in Overijssel, geschreven door A. J. Gevers deed mij het ongepubliceerde rapport uit de kast trekken dat ik in 1991 maakte over Den Alerdinck bij Heino²⁵. Dit is een particuliere buitenplaats die grotendeels is opengesteld. De daar aanwezige vijver is zo knap van aanleg, dat de vraag, wie het genie was die hem ontwierp, blijft intrigeren. Eerst een korte beschrijving van Den Alerdinck.

Alerdinck ca 1680

Vóór 1680 werd een huis gebouwd op de plaats waar nu Den Alerdinck staat. De vroegste informatie over het terrein dateert uit de periode van 1645-1684²⁶, toen Peter van Uterwijck eigenaar was. Het feit dat in 1648 een meningsverschil ontstond of het huis Alerdinck wel als havezathe geassocieerd kon worden, zal hem hebben doen besluiten een nieuw huis te bouwen, omgeven door een indrukwekkende aanleg. Deze aanleg wordt getoond op het oudste kaartje dat van de Alerdinck te vinden is (afb.)²⁷. De indeling in vierkanten, door water omsloten en de toegangslaan die loodrecht op het huis staat, doen denken aan de terreinindeling rondom de 'ideale villa' getekend door Philips Vingboons. Van zijn ontwerptekeningen werden gravures gemaakt, die gepubliceerd werden in 1648. Het was de eerste bundel ontwerptekeningen van een Nederlands architect²⁸.

Wanneer met de bouw is begonnen, is onbekend. Het kaartje van Den Alerdinck is schetsmatig getekend en onduidelijk. De eerste vraag die zich voordoet betreft het huis: is dat L-vormig, zoals Gevers en Mensema in 1983 veronderstellen²⁹, of ligt het pal achter de brug en heeft het vier vertrekken waarvan de deuren getekend zijn? Dat laatste lijkt mij waarschijnlijker. Vervolgens weet men niet waar het water begint of ophoudt. Alleen bruggen maken duidelijk dat daar water gelegen moet hebben.

Achter het bouwhuis lag een rechthoekig perceel 'bowg' bouwgrond; daarnaast ter hoogte van het huis, een rechthoek met vijf rijen van vier rondjes, vermoedelijk een boomgaard. Tussen de rijen door kon men naar het 'olde huis Alerdinck' kijken.

Achter het kleine gebouwtje aan het voorplein ligt de nieuwe hof. Door een sloot met brug is de nieuwe hof gescheiden van het aangrenzende vierkant. In de hoek

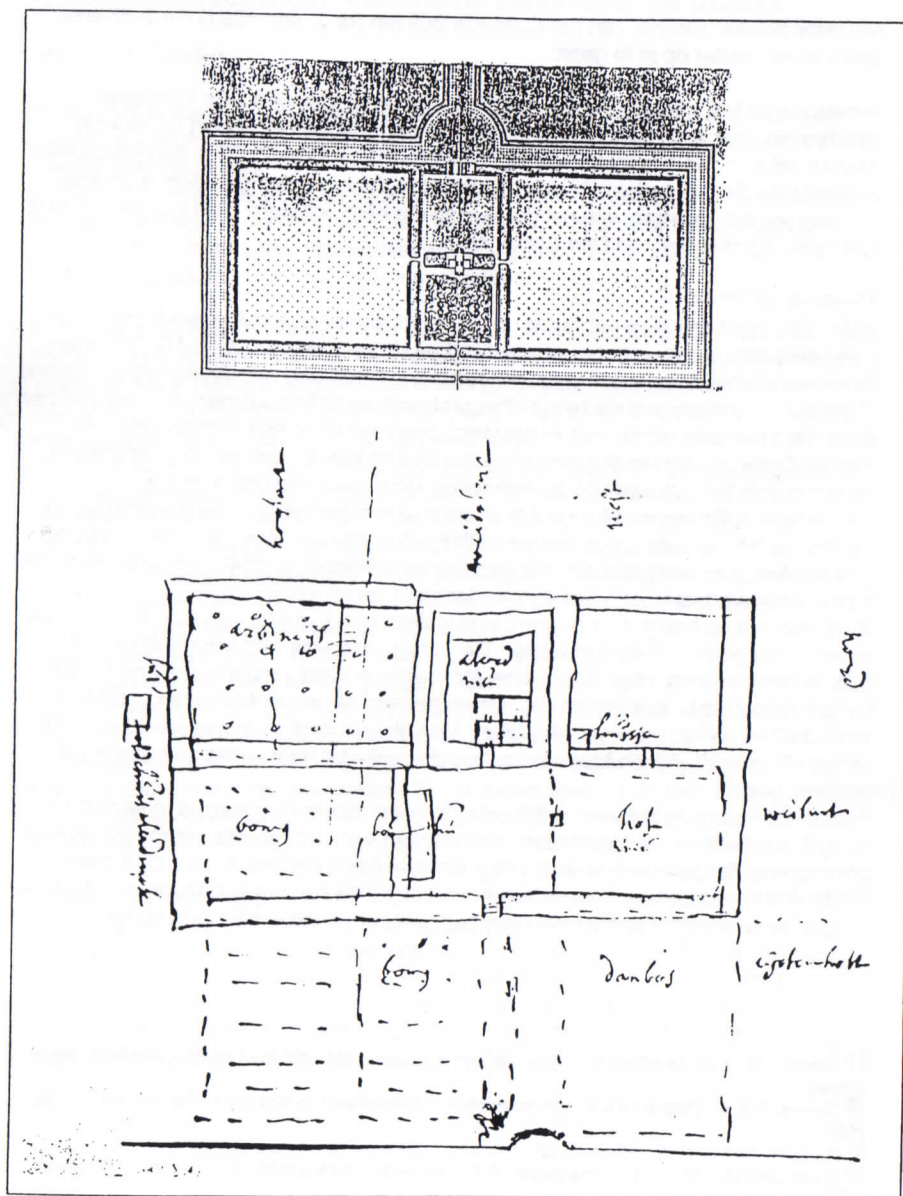
²⁵ Albers, L.H., *Den Alerdinck in de loop der tijden*, januari 1991. (Rapport op Den Alerdinck en bij auteur)

²⁶ Gevers, A.J. en Mensema A.J., *De havezaten in Salland en hun bewoners*. Alphen aan den Rijn 1983.

²⁷ RA Geld. Coll.Hss. Van Rhemen 22.

²⁸ In zijn geheel gepubliceerd in Ottenheym, K.A., *Phillips Vingboons 1607-1678, architect*, Zutphen 1989.

²⁹ Gevers en Mensema 1983.

Afb. Boven: Ontwerp voor de terreinindeling rondom de Ideale Villa , in: Philips Vingboons, Gronden en Afbeeldsels....., Amsterdam 1648; Onder : Schetskaartje van den Alerdinck, na de nieuwbouw omstreeks 1680, getekend door Steven van Rhemen, In: RAGeld, Hss. Van Rhemen 22.

daarvan staat een klein 'huysjen'.

Ten noorden en westen van het omgracht terrein lagen weilanden, op de lagere gronden langs de Kolkwetering. Hier werd later de grote vijver gegraven. De hogere gronden werden gebruikt als 'hoylant' en als bouwland. Aan de noordoost zijde lag een 'danbos' (dennebos) en een stuk 'eijckenhout'. De kaart van H. van Hooff van 1783³⁰, waar Den Alerdincq op voorkomt, wordt hier niet besproken.

Landschappelijke aanleg

De eerst volgende kaarten zijn de kadasterminuten. Den Alerdinck lag in twee kadastrale gemeenten: Zwollerkerspel met minuutkaart van 1812 en Heino met een minuut van 1818. Deze laten een lange veelarmige vijver zien. Algemeen wordt verondersteld dat Bernardus Josephus van Sonsbeeck (1772-1858) zorgde voor de landschappelijke aanleg³¹. Hij was in 1795 getrouwd en sindsdien op zoek naar een passende buitenplaats. Hij werd in 1797 eigenaar van Den Alerdinck, toen nog met de bedoeling hem weer te verkopen³².

'1797. Den 8 oktober. Maakt B.J. van Sonsbeek bekend dat hij op den 6 September laatsleeden van dHr W.S. van den Gronden namens den Erfgenaamen van de Heer van Voorst heeft aangekocht Den Alerdink gelegen in het Carspel Dalfsen voor een Somma van sesstien duysent een hondert en vijf en twintig guldens, seggen f 16125-.- '33. Stukken betreffende de opdracht aan een architect of de uitvoering van werkzaamheden zijn echter niet gevonden. Zijn archief is grotendeels vernietigd.

Volgens Grootenhuis was van Sonsbeek markerechter van de Marke Lenthe, waar Den Alerdincq onder valt³⁴. Het kadaster vermeldt 'rentenier', een voor die tijd heel gebruikelijk 'beroep' voor een landgoedeigenaar. Dat deze jonggehuwde een park van allure liet aanleggen, is niet verwonderlijk.

In het park zijn met name de grote vijver en de 'koepelbelt' opmerkelijk. Daarnaast is het profiel van de grond zorgvuldig uitgewerkt met vele kleine heuveltjes. Aanvankelijk kwam het mij vreemd voor dat de armen van de vijver geheel naar het noorden georiënteerd lagen. Al snel meende ik een verklaring te vinden in de scheiding van de droge en de natte gronden. Een vijver graven door de natte gronden langs de Kolkwatering leek logisch. Maar bij herhaalde bestudering van de kaart van 1783 bleek de zuidelijke kant van de vijver helemaal niet te liggen op de scheiding van de droge en de natte gronden. Het grootste deel van de vijver is gegraven door de hogere zandgronden en het uitgegraven zand grotendeels op de 'koepelbelt' gestort. Een betere verklaring voor de eenzijdige uitgraving van de vijver is gelegen in het feit dat B.J. van Sonsbeeck pas in 1807 het eigendom verwierf over de

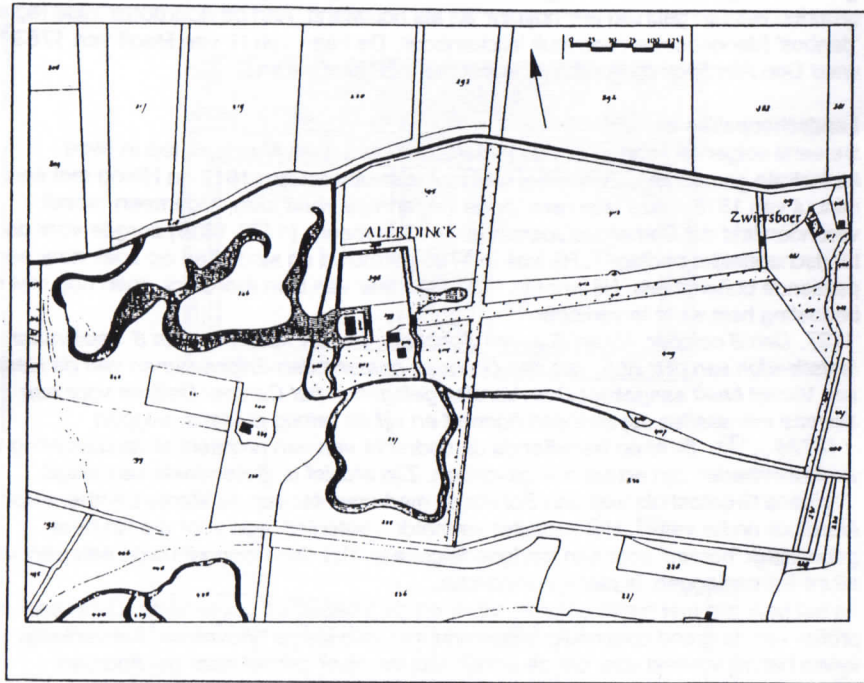
30 ARA OSK Y11 G1.

31 Gevers A.J. en Grootenhuis, G.W. 'Den Alerdinck tussen Zandsteeg en Kolkwetering'. *Omheining, Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino*, (1986) nr. 3.

32 dit volgens Gevers, die ik dankbaar ben voor zijn hulp.
33

33 RAO, Schoutambt Dalfsen, inv.nr.56.
24

34 Grootenhuys, G.W. 'Den Alerdincx tussen Zandsteeg en Kolkwetering', *Omheining, Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino*, (1986) nr. 3.

Afb. De Alerdinck ca. 1820, Details uit de kadastrale minuutplannen van de gemeenten Zwollerkerspel (1812) en Dalfsen (1822), RAOv., KADOR.

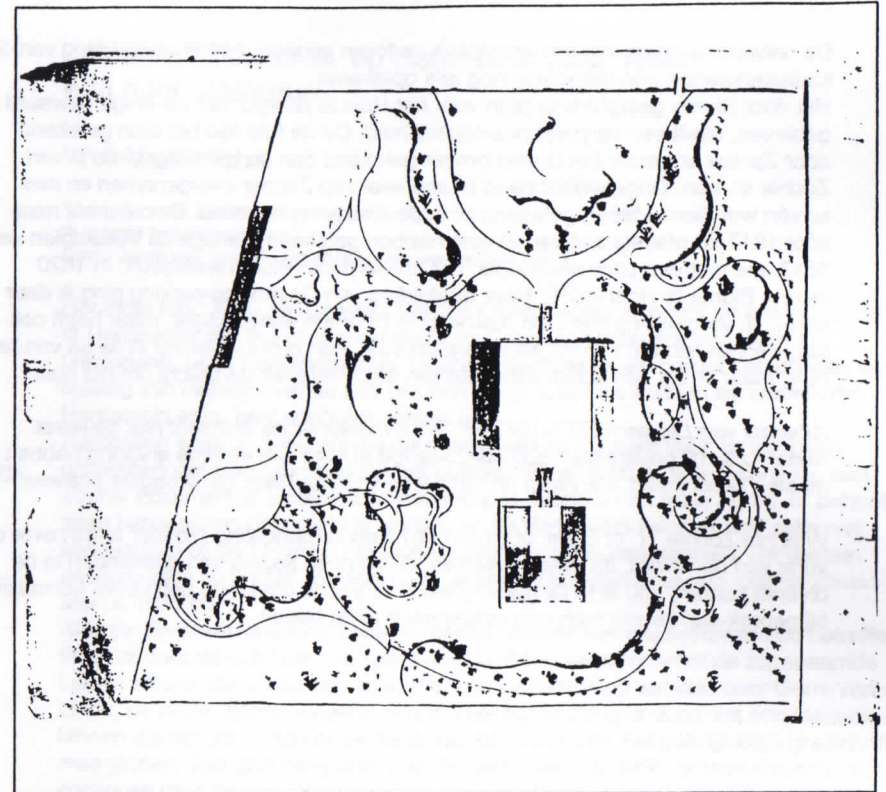
gronden ten zuiden van de vijver, namelijk de bouwlanden, hakhout en het opgaande bos dat behoorde tot de boerderij die daar tot 1970 stond. (Deze boerderij hoorde tot 1807 tot het eigendom van de Kolkhof).

Deze conclusie brengt ons ook nader tot de datum van aanleg van het landschapspark. Kon dit aanvankelijk slechts gedateerd worden tussen 1783 (kaart van H. van Hooff) en 1812, nu is die tijdspanne teruggebracht tot tussen oktober 1797 en 1807.

Wie was de architect?

Door Van der Wijck wordt Zocher genoemd (bedoeld wordt *J.D.Zocher sr.* 1763-1817) als waarschijnlijke ontwerper³⁵, maar een reden is daarvoor niet gegeven. Binnen de familie Van Dedem (eigenaren van 1868-1978) bestaat de overlevering dat Zocher de tuinarchitect was.

³⁵ van der Wyck, H.W.M. en Enklaar-Lagdijk, J., *Overijsselse buitenplaatsen*, Alphen a/d Rijn 1983, p.133.

Afb. Landschappelijk aanleg rond Huis te Almelo voor 1817, gesigeneerd: A. Blume(n), RAOv. Huisarchief Almelo inv. nr. ..., kaart 87.

Jacob Otten Husly (1738-1795), die het op ca. 10 km afstand gelegen park van Windesheim ontwierp³⁶, kan het niet geweest zijn. De vijver van Den Alerdinck werd gegraven, nadat Husly was overleden. Er zijn overeenkomsten, maar nog grotere verschillen.

Zou het *George Anton Blume of Blom* (1765-1827) kunnen zijn, die volgens Gevers na Husly op Windesheim werkte? Blume's werk op Windesheim moet vóór 1812 hebben plaats gehad. Daarvóór zou hij dan advies hebben uitgebracht over Den Alerdinck. Zijn vroegste werk, dat door Olde Meierink werd gevonden is *Het Amelink* bij Enschede, daterend van 1803³⁷. Blume woonde toen te Zwolle en kan dus goed verantwoordelijk zijn geweest voor adviezen betreffende Den Alerdinck.

³⁶ zie de Jong, E., 'Met management en smaak'; Jacob Otten Husly's adviezen voor de aanleg van een landschapspark te Windesheim uit 1789, *Groen*, XLVI, (1990) nr. 7 p.14-20.

³⁷ A.J. Gevers, 'De tuinarchitect Blom, stukjes uit een legpuzzel', *Cascade, bulletin voor tuinhistorie* 1 (1991) nr 2 p 3-7.

De ontwerptekening van het Amelink is verloren gegaan. Alleen vergelijking van de kadasterkaarten kan misschien nog iets opleveren.

Het door Blume gesigioneerde plan voor het Huis te Almelo, dat als enige bewaard is gebleven, biedt een vergelijkingsmogelijkheid. Op de foto lijkt het plan getekend door Zocher sr., maar het is veel grover getekend dan de tekeningen die ik van Zocher sr. ken. Ongetwijfeld heeft Blume veel van Zocher overgenomen en misschien wel diens ideeën getekend of in de uitvoering begeleid. Blume moet ruim vóór 1817 de plattegrond van Almelo hebben getekend, getuige de Minuutplan van 1817, die met een paar afwijkingen het ontwerp van Blume weergeeft. In 1820 werkte Blume te Hoenloo³⁸. Naar aanleiding van Gevers' opmerking ging ik daar kijken. In vergelijking met Den Alerdinck is Hoenloo eenvoudiger, maar heeft ook lange slingersloten, van vergelijkbare breedte. Een grote vijver ligt in de as van het huis, maar er ligt een schiereiland tussen deze vijver en de gracht om het huis.

Albertus van Leusen (1777-1843)³⁹ is vermoedelijk de architect niet geweest. Anders zou hij omstreeks 1800 als 23-jarige al over een enorme ervaring hebben moeten beschikken. De Worp uit 1815 was volgens Nalis zijn vroegste ontwerp⁴⁰.

Was het Zocher sr. of Blum, of zij samen? Een verhandeling (zonder foto's) over de vorm van de vijvers, de vele heuveltjes, de vorm en ligging van graslanden in de diverse parken, zou al te langdradig worden, vooral omdat de definitieve conclusie bij gebrek aan kennis toch nog achterwege moet blijven.

³⁸ Zie p. 12 van dit nummer van *Cascade*: 'De tuinarchitect Blom: een nieuw stukje voor de puzzel'.

³⁹ zie Nalis, H.J., 'Stadsparken te Deventer; naar aanleiding van honderd jaar Oude en vijfenzeventig jaar Nieuwe Plantsoen.' *Deventer jaarboek* 1989 p. 79-97 en het artikel van Nalis in dit nummer van *Cascade*.

⁴⁰ idem